

CSIKÁNY TAMÁS

BAJ VAN KÖPECEN!

A cím egy ma is használt székely mondást idéz, melynek keletkezésére két magyarázatot le lehetünk fel. Az egyik szerint a házasságkötés elől menekülő menyasszony mondogatta ezt a vele szembe jövő násznépnek, akik őt nem ismerték, így nem is tudták mi lehet a baj. Csak akkor derült fény a dologra, amikor a vőlegény keresni kezdte leendő feleségét. Végül Baróton találták meg a szökevényt, így a frigy létrejöhetett.¹ A másik magyarázattal kapcsolatban sajnos ismerjük a történelmi tényeket. 1848. december 9-én éjjel Miklósvárszék falvaiban lakók suttozták egymásnak e szavakat, ugyanis messziről látszódott, hogy Köpec ég. A falut császári-királyi katonák, vagy a császár-királyi tisztek által irányított népfelkelők felgyújtották, a lakosok közül pedig, az egyházi anyakönyv szerint, ötvenegyen erőszakos halált haltak.² Ebben a korban még alig fordult elő reguláris katonaság jelenlétében ilyen kegyetlenül véres megtorlás érjen védtelen polgári lakosságot. Miért éppen Köpec volt az áldozat?³

Köpec a Háromszékhez tartozó negyedik szék, Miklósvárszék területén található, valamikor itt volt a szék központja is. Miklósvárszék és az udvarhely-széki Bardoc-fűszék együttesen alkotja Erdővidéket, így Köpec e tájegységnek is egy faluja. Az Olt és a Baróti-hegység között fekvő településen halad keresztül a régi brassó-székelyudvarhelyi országút. Délre szomszédja Miklósvár, észak felé az országúton haladva Felsőrákosra érhetünk. Északkelet felé néhány órai járásra fekszik Barót, míg szemben az Olt túloldalán Ágostonfalva. Ez utóbbi, már Felső-Fehér megyéhez tartozó falu, román lakosságú volt. Köpecről a hegyeken át el lehet jutni Szárazajtára, onnan Nagybaconba. A faluban földművelők laktak, a környék bányái ekkor még csak keveseknek adtak munkát.

Köpecre 1848 novemberében ér el a háború. Erre az időszakra Erdélyben elég kevés remény látszott, hogy az elmúlt hónapok ígéretes fejleményeiből megmarad valami. A magyar kormányhoz hűséges csapatok lassan a Királyhágó felé szorultak, az agyagfalvi székely nemzeti gyűlés után alakult had pe-

¹ Orbán Balázs III., 1868. 11.

² Demeter László, 1998. 33.

³ A tanulmány megírását a bécsi Collegium Hungaricum ösztöndíjjal támogatta.

dig jórészt felbomlott. Az Anton Puchner altábornagy irányította erdélyi főhadparancsnokság csapatai lassan ellenőrzésük alá vonták az egész nagyfjedelemséget. Ahová nem jutott katona, ott a román felkelők terrorizálták a magyar lakosságot. Ebben a helyzetben került a figyelem középpontjába két székely szék, Csík és Háromszék. Számított rájuk Puchner altábornagy, hisz e két terület együttesen három határőr ezredet adott a birodalomnak, két gyalog- és egy huszárezredet. Csík esetében a főhadparancsnok törekvései eredménnyel is jártak, megbízottja August von Heydte báró, dragonyoskapitány, a szék katonai és polgári vezetőivel folytatott tárgyalásai elvezettek az önkéntes meghódolásig. Háromszék azonban ellenállt és Sepsiszentgyörgyön november 28-án kimondta a fegyveres önvédelmet.⁴

A harcok november végén, egyszerre több helyen is elkezdődtek. November 25-én egy császári járőr jelent meg az erdővidéki Felsőrákoson, melyet Carl Thomassogevich főhadnagy vezetett. A járőr ágostonfalvi román népfelkelőire, a főhadnagy szerint, a köpeciek rálóttek és két embert meg öltek. A főhadnagy – később még idézett – jelentésének figyelemre méltó eleme, hogy egy császári-királyi sorgyalogezredben szolgáló főhadnagy népfelkelőket vezetett, ez esetben románokat, máskor szászokat is. A hiányzó reguláris csapatokat így próbálták pótolni, ami viszont erősen a minőség, a vezethetőség és különösen a fegyelmezettség rovására ment.

A következő napon Székelyudvarhelyről Felsőrákosra érkezett a már említett Heydte kapitány és különítménye. A császáriak ezen a kis erdővidéki településen két napig állomásoztak, miközben a környék falvaiban, így Köpecen is begyűjtötték a fegyvereket. Az itt lévő erdővidéki csapatok érdekes módon, szinte tétlenül nézték az eseményeket. A rangidős tiszt Balázs Emánuel őrnagy, a 12. honvédszászlóalj parancsnoka volt, de ő és tisztjei csupán egyezkedtek Heydttel az átállás lehetőségeiről.⁵ Ennek eredményeként került sor a honvédszászlóalj elűzésére, 2. század teljes állományának fegyverletételére.⁶ Végül Balázs őrnagyot saját katonái fogták el és kísérték Sepsiszentgyörgyre. A nép a haditörvényszék ítéletét meg sem várva felkoncolta az áruló tisztet. Mindez Erdővidék védelmét szinte teljesen szétzilálta, ami lehetővé tette, hogy a császáriak fegyverbegyűjtésen kívül még hadisarcot is kivessenek és fosztogassanak.⁷ A fegyvereket a felsőrákosi teleplomba raktározták.

⁴ A témáról átfogóan Egyed Ákos, 1978.

⁵ Friedrich von der Wengen, 1879. 759.

⁶ KA Hofkriegsrath. Varia. Karton 3. Heydte. 1848, 1850. Dobay ezredes szemrehányó levele a „2. honvéd gyalog századnak” Laborfalva, 1848. november 30.

Az osztrák források alig szólnak bővebben az itteni eseményekről, a köpecieket azonban egy jelentésben mégis megemlítették. Egy bizonyos Csinge tizedes december 3-án az alsórákosi császári különítménytől Ürmösre utazott, amikor „kétszer rálöttek, csak az előfogati gazda lovainak gyors vág-tája mentette meg az életét.”⁷ Ezt Thomassogevich főhadnagy még az eset napján jelentette előjárójának, Joseph Gedeon altábornagynak. A különítmény előző nap érkezett Alsórákosra, hogy fedezze azt a fontos átjárót, mely a legrövidebb utat biztosítja Háromszékről Kőhalom és Nagyszében felé. A főhadnagy felidézve a korábban említett eseményeket is, a következőkkel folytatta: „Ezeket a lövéseket a köpeci székelyek adták le, akik az állásainkat hasonló módon már 25-én is megtámadták, amikor alulírott az ágostonfalvi legénységgel Felsőrákoson felderíteni volt, ahonnan két halott veszteséggel vonult vissza. A következő napon, 26-án a meghódoltatásuk és a fegyverek elszállítása Heydte kapitány úr vezetésével megtörtént, azonban mégis fegyvereket birtokolnak. A Földvárról jött csőcseléktől kaptak és nem félnek attól, ahogy gondoltam is, hogy állásunkra támadjanak, ezt a hozzánk éppen beérkező hírek megerősítik. Miután Köpecz és Bölön fegyverekhez jutott és a csíki székelyek beérkezésével elég erősítést kapnak, készek lesznek az állásainkat megtámadni. Nekünk csak az 1. román ezredtől van 50 határőrnyi tartalékunk. Nem tudunk tartósan védekezni, pedig ez az állás Szászföld és Fogaras kulcsa, ezért kérek legalább egy osztály gyalogost ebbe a fontos állásba, hogy kitarthassunk ügyünk mellett.”⁸ Mivel Thomassogevich főhadnagy levelezésben állt Heydtével is és Johann Stutterheim ezredessel, a Háromszék ellen vezényelt csapatok jobbszárnyát irányító parancsnokkal, Köpec neve már ekkor ismerté válhatott.

Heydte csapatai közben elvonultak Hídvégre, ahol részt vettek egy csapatösszpontosításban. Innen, nem túl sikeres szereplés után, visszavonultak az Erdővidéken át Székelyudvarhelyre. December 2-án a kapitány itt várta a csíki küldöttséget a már nagyon remélt behódoló nyilatkozattal. Reményei a szék helyzetének végleges megoldásáról azonban egyelőre nem következtek be. Míg Heydte Csík pacifikálására várt, egy portyázó akciót határozott el az erdővidéki Vargyas felé, hogy ott a lakosság lefegyverzését ellenőrizze, illetve a vele együttműködő Daniel Imre királybíró által begyűjtött fegyvereket elszállítsa. Az expedíció gyülekezési helyéül Karácsonyfalvát jelölte ki, ahová Földvárról beér-

⁷ Egyed Ákos, 1978. 125.

⁸ KA AFA K 1928. 1848-12-8.

⁹ A főhadnagy már idézett leveléből.

kezett az 5. (Savoya) dragonyosezred ezredesi osztályának 1. százada és ide rendelte az Alsórákoson álló népfelkelőket is. Természetesen ez utóbbi helységet nem hagyta őrség nélkül, ott maradt Thomassogevich főhadnagy egy különítménnyel. Heydte Székelyudvarhelyről a 63. (Bianchi) gyalogezred 4. századának nyolcvan emberével indult Karácsonyfalvára, ahová december 5-én este érkezett meg.

Másnap reggel a fenti különítmény indult el Vargyasra. Már útközben találkoztak Daniel Imrével, aki jelentette, hogy az általa összegyűjtött fegyverek a vargyasi templomban vannak, azonban onnan még nem tudta elszállíttatni. E gondját a különítmény megoldotta és az itt lévő 368 fegyvert kocsikra rakva Karácsonyfalvára elszállította.¹⁰ Ez a császáriak szempontjából éppen időben történt, ugyanis Pap Mihály őrnagy, Erdővidék katonai parancsnoka, december 7-én a köpeci, a baróti és a felsőrákosi nemzetőrökkel felkereste Danielt és visszakövetelte a fegyvereket. Mivel a királybíró ezeket már nem tudta kiszolgáltatni, kénytelen volt menekülni, a kastélyát a székelyek – osztrák források szerint – kifosztották és felégették.¹¹ Ennek hatására, de lehet, hogy ez csupán ürügy volt, másnap Heydte csapataival elindult Felsőrákosra. Mielőtt a faluba ért volna, a Felsőrákos és Köpec közötti síkon már fegyvereseket látott, akiknek a szemmel tartására népfelkelőket és néhány szakasz sorfőnököt rendelt ki, majd folytatta útját.

A Köpechez közeledő császáriakhoz Botár Károly honvédszázados egy parlamentert küldött, felszólítva őket a megállásra. Ezt Heydte visszautasította, majd gyalogságának egy részét csatárláncba fejlődtetve olyan eredményesen demonstrált, hogy a székelyek gyorsan visszavonultak. Heydte elrendelte az üldözést, melynek során sok foglyot ejtett, köztük Pap őrnagyot és Botár századost. Más adatok szerint Pap őrnagyot megvesztegetett társai jutatták a császáriak kezére.¹²

Felsőrákoson időközben jelentős csapatösszevonásra került sor. Ide érkezett az említettekén kívül negyven fő a 41. (Sivkovich) gyalogezredtől, illetve további népfelkelő csoportok, Székelyudvarhelyről és Alsórákos felől. Ez utóbbiak az Olt partján táboroztak. Heydte egy levele szerint összesen kétszáz gyalogossal, hetven dragonyossal és 1.700 szász és román népfelkelővel rendelkezett.¹³ Ehhez a kapitány még kért Hévízről további népfelkelőket. Hatszáz fő december 9-én délelőtt meg is érkezett.¹⁴

¹⁰ Demeter László, 1998. 27.

¹¹ Friedrich von der Wengen, 1879. 764. és KA AFA K 1928. 1848-12-29.

¹² Silviu Dragomir I., 1944. 43. Heydte keltezetlen levele Orgidan prefektushoz. A közzölt levél (KA AFA K 1928 1848-12-35a) a bécsi levéltárban nem található. Továbbá Egyed Ákos, 1978. 157.

¹³ Silviu Dragomir I., 1944. 43. Heydte idézett levele.

¹⁴ KA AFA K 1928 1848-12-35. Orgidan jelentése Gedeon altábornagyhoz, közli Silviu Dragomir I., 1944. 42.

December 8-án reggel Heydte magához rendelte azon falvak előljáróit, melyek részt vettek a vargyasi kastély elleni akcióban. Felszólította őket, hogy adják ki a résztvevőket és büntetésül fizessenek 5.200 guldent és 480 marhát. A meghatározott időre a falvak teljesítették a kapitány követelését. Daniel kapott kárpótlásként 1.200 guldent, a többit Gedeon tábornokhoz küldte. Erről december 9-én Heydte a következőket jelentette: „Tegnap már 1.300 konvenció forint behajtott guldent Kőhalomra beküldtem és 290 marhát, ezt ma 1.420 konvenció forint követi, melyet hasonlóan Kőhalomra küldök. Mivel a románok útközben 200 marhát, melyeket a szászok szállítottak, elszedtek és elhajtottak, mivel nem tudom, hogy az Ön határozata már ne lenne érvényes (t.i. az együttműködésről – Cs. T.) kérem ezért Orgidan prefektusnak a fontos együttműködést elrendelni.”¹⁵ Ugyanakkor egy különítmény Fülébe vonult, ahol a hármort használhatatlanná tette. Ebben a kis vasüzemben lövedékeket öntöttek a székely sereg számára, ami Heydte előtt sem volt titok. Elkoboztak három láda „vasat” – ahogy Heydte jelentésében szerepel – és ezt szintén Kőhalomra szállították. Az erdővidékiek egyelőre mindezt tétlenül szemlélték, a császáriak mindössze egy, becslésük szerint háromszáz fős különítménnyel találkoztak, ahonnan átszőkött két határőr és foglyul ejtettek két népfelkelőt.¹⁶ Mindenesetre Heydte készülődését jelzi az is, hogy Hévízre levelet írt az említett Orgidan prefektushoz, hogy Ürmöst és Apácát is jól szállja meg népfelkelőivel, mivel ezekből a helységekből hátba lehet támadni az ellenséget.¹⁷

Közben azonban a székelyek részéről is folyt Erdővidék megerősítése, amihez december 9-én délelőtt érkeztek be az első csapatok. A hídvégi táborból a Clement György és Buczy Alajos százados vezette 12. honvédszászlóalj százhetven katonája vonult Köpec felé, akik magukkal hozták a két és fél fontos lövegüket. Itt csatlakozott hozzájuk hozzávetőleg ötszáz erdővidéki lándzsás és harminchét Kossuth-husár, Incze Dániel főhadnagy parancsnoksága alatt. Felsőrákosra egyből jelentették a csapatmozgást, ahonnan Heydte késedelem nélkül elindította a csapatait.

Az ütközet kezdetének idejét a források nem rögzítették, de valószínűleg csak a délutáni órákra tehető. A beérkezett székely erők a Barót patakig zavartalanul vonultak előre. Az elővédet honvédek képezték, „ezután egy rossz fe-

¹⁵ KA AFA K 1928.1848-12-39. Heydte kapitány december 9-i jelentése Gedeon altábornagynak. Nicolaus R Orgidan (Orghidan) prefektus a hévízi állomásparancsnok volt.

¹⁶ KA AFA K 1928. 1848-12-34.

¹⁷ Silviu Dragomir I., 1944. 44. Heydte december 8-án kelt levele Orgidan prefektushoz. A közölt levél (KA AFA K 1928. 1848-12-35b.) a bécsi levéltárban nem található.

hér lovon az úgynevezett ágyú 2 részeses tüzéri fedezettel”¹⁸ következett, utánuk a huszárok vonultak. Ezt követte a zöm, vagyis a lándzsások. A pataknál már szembetalálkoztak a harcrendbe bontakozott császári erővel. Annak közepét a 4. Bianchi-század és egy román határőr-század alkotta. Egy volt huszárkadét, Hilarius Fenz hadnagy irányította a Savoya-dragonyosszázadot, amely egyébként Heydte saját százada volt.¹⁹ Az Olt-mentén e kötelék képezte a jobbszárnyat. A balszárnyon zömmel szász és román népfelkelők álltak Thomassegovich főhadnagy és Caballini hadnagy vezetésével, e harcrendi elemet a negyven Sivkovich-gyalogos erősítette. Itt állt két Doppelhaken is.²⁰ Ugyancsak népfelkelők képezték a tartalékot Joseph Maly hadnagy irányítása alatt. A pontos létszámot nem lehet meghatározni, a reguláris csapatok létszáma 400 főnél aligha lehetett több, viszont a népfelkelők több ezer emberrel is jelen lehettek. A székelyek vezetői, némi túlzással, 8 000 főre becsülték az ellenség összlétszámát. A valós szám aligha haladta meg az 5 000 főt.²¹

A kis székely had mindenestre vakmerően szembeszállt a tömeggel. Átkeltek a Barót-patakon és felvettek egy sajátos harcrendet. Az egész erőt egy hosszú vonalba állították fel, legalább olyan szélesen, mint az ellenség. Mindenki beállt ebbe a vékony, csatárláncszerű rendbe, még a lóval nem, de pisztolyokkal rendelkező huszárok is. A tartalékot a balszárnyon huszárok képezték. Mire ez a harcrend kialakult, a császári gyalogság előreküldött csatárlánca már közeledett és rövidesen megkezdődött a tűzharc. Kovachich Horváth Ignác huszárszázados, aki megbízhatónak tűnő visszaemlékezést írt Háromszék önvédelmi harcáról, Clement és Buczy századosok beszámolója alapján a következőket írta: „A tüzeles mind két részről megkezdődött, kevés idő múlva egy fél század dragonyos a Savoya ezredéből a sík magaslat két lecsapó szárnya rejtekéből csak egyszerre elő- és a honvédek csatárláncára rohant. Az összesereglése a honvédeknek apró csoportokba már lehetetlenné vált, erre kiáltom a honvédeknek: Hasra! Bújj le! – mit a honvédek igen jól megértve, földre veték magokat. A dragonyosok rohama sebes volt, lovok pedig jól kitartott lovak valának, melyek az előttök hasra fekvő honvédek sérelem nélkül átugrálták. Ekkor kiáltom ismét a honvédeknek: Talpra, s lőjj! – mit a honvédek a részint nagy sebességben lévő lovokot még az átugráló dragonyosok meg nem fordítatván, igen jól fölhasználnak. A tüze-

¹⁸ Demeter László, 2003. 38.

¹⁹ Heydte kapitány eredetileg az 5. (Savoya) dragonyosezred tisztje volt.

²⁰ Heydte nem rendelkezett löveggel, csupán két, a puskánál kétszer nagyobb űrméretű, állványos, régi ún. „szakállas puskával”

²¹ Demeter László, 1998. 28.

lés keresztül kasul az ugyan előbbi úton visszatérendett dragonyosokra megkezdődék, melynek eredménye lett, hogy 17 ló és 27 dragonyos maradt halva a honvédek között”.²² A székelyek vakmerően harcoltak ebben az ütközetben is. Olyan módon, ami ha a győzelmet nem is hozta meg számukra, az ellenségnek azonban bosszantóan nagy veszteséget okozott. A szabályszerű harchoz szokott nehéz lovasság, nem tudott mit kezdeni az előle kitérő, lehasaló, cseleket alkalmazó székelyekkel.

A kor embere számára igen nagy jelentősége volt annak, ha birtokolhatott egy lovat. Ez a szempont a háborúban se szorult háttérbe, sőt, sok lehetőség adódhatott lószerzésre. Sokszor kapták rajta a huszárokat is, hogy ütközetek alatt többet foglalkoztak azzal, hogy egy általuk kinézett lovat zsákmányul ejtsenek, mint az ellenséggel. Különösen nagy szó volt, ha egy gyalogos tehetett szert lóra. Itt a köpeci ütközet után is több gazdátlan ló maradt a harctéren. Aki pedig lelőtte a dragonyost, akár jogos tulajdonának is tekinthette annak négy lábujját. Így járt egy honvéd is, aki „a dragonyost egy lövéssel lováról elejti, nekifut a lónak, és kantárszáron ragadván, fel is ül, és társainak a lövések közt fennhangon dicsekszik, hogy ő milyen lóra tett szert, persze hosszú szuronyos fegyverit is a nyeregbe keresztül téve.”²³ A honvéd dicsősége nem tartott sokáig. A dragonyosok trombitása visszavonulót fűjt, amire a derék háttas elindult hátra, hiába rángatta ellenkező irányba a rajta ülő gyalogos vitéz. Amikor már közel jártak az ellenség vonalaihoz, a honvéd számára nem maradt más hátra, mint leugrani a lóról és visszaballagni a társakhoz „kik ez eseményt nézték, még e veszedelmes helyzetökben is fönnen kacagtak, s vissza, de gyalog jött pajtásokat azután is nem egyszer bosszantották: kinek adá el a lovat?”²⁴

A székely haderő természetesen nem sokáig állhatott ellen a császáriak rohamának, ki hol tudott, átkelt a patakon és menekült Köpec felé. A császáriak nyomon követték őket, ebben különösen a népfelkelők jártak elől. Ekkor a császáriak több foglyot ejtettek, ami azonban újabb váratlan eseményeket tartogatott. Szintén Horváth Ignác írta le azt az esetet, amikor egy honvédet két dragonyos elfogott, fegyverét eldobatták vele és a két ló között akarták kísérni. A dragonyosok azonban közben figyeltek a lövésekre is, amit a vitéz székely úgy használt ki, hogy fegyverét felkapta és az egyik hátát célba vette. A dragonyos „kardjával hadarni kezd ezen szavak közt hátrafelé, mintha a hátába furandó golyót akarná padrírozni, mondván du Spitzbub, du

²² Demeter László, 2003. 38.

²³ Demeter László, 2003. 39.

²⁴ uo.

Spitzbub”²⁵ Mindez azonban nem használt, a dragonyos „már halva a földön hevert”, a másik pedig lovát megsarkantyúzva elvágatott.

Egy hasonló eset Heydtével is megesett. Aznap esti jelentésében kiemelt egy bizonyos Kindel dragonyos közlegényt, aki kiválóan harcolt. Róla a következőket jelentette Gedeon tábornoknak: „Az utóbbi egy önkéntesnek, akinek én a támadásnál kegyelmet adtam, de alig hogy elengedtem utánam lőtt, a fejét széthasította.”²⁶ Horváth is leírt egy hasonló esetet, de egy kissé másképpen. A történet hőse Barton Károly tizedes²⁷, akit öt dragonyos vett körül, de szuronyos puskájával olyan jól védekezett, hogy sehogy sem fértek hozzá. Ezt a dragonyos kapitány észrevette, oda sietett és felszólította a tizedest, hogy tegye le a fegyvert. A honvéd „tisztelet látván maga előtt, szavának hitelt adott, mire osztán a fegyvertelenre ő maga neki rohant és kardjával főbe vágta”²⁸ Ezt követően a szerencsétlen fogolyra még a trombitás is rálőtt a pisztolyával. A golyó az arcán ment be és a bal füle alatt jött ki, de csodával határos módon mégis életben maradt. Végül Nagyszében visszafoglalása után szabadult ki a fogságból.

A Köpecig tartó üldözés a nap legnagyobb veszteségét eredményezte és tragikus események sorát. A felkelők felgyújtották, kifosztották a falut, a lakosok egy részét kegyetlenül meggyilkolták. A Kisenyedet, Zalatnát idéző tragédiánál Heydte bizonyosan jelen volt, hisz egy helyi puskműves, bizonyos Nagy Ádám kétszer is rálőtt. A mestert ezért nyomban felkoncolták.²⁹ A merénylet bizonyosan még rontott a köpeciek helyzetén, viszont egy császári tiszttől így is szokatlan, hogy szemeláttára olyan véres, kegyetlen események következzenek be, mint amit a falunak a következő órákban át kellett élnie. Vélhetően váratlanul nagy veszteségei – különösen dragonyosai sorában – és a székelyek vakmerősége készítette e minősíthetetlen cselekedetre. Nem tartjuk valószínűnek, hogy ő adott rá parancsot, de asszisztált az eseményekhez. Az is bizonyosnak tűnik, hogy a kegyetlenkedésekbe az ágostonfalvi románok is bekacsolódtak.³⁰

²⁵ uo.

²⁶ KA AFA K 1928. 1848-12-40. Heydte december 9-i jelentése Gedeonnak.

²⁷ Másol honvéd, volt marosvásárhelyi diák. Szöllösy István tizedes: A XII. önkéntes honvédszászlóalj működése az erdélyi hadjáratban. 1848 – 49. Történelmi Lapok 1897. 3-4. szám. 21.

²⁸ Demeter László, 2003. 39.

²⁹ Friedrich von der Wengen, 1879. 768. Az ezredtörténet nem ír Köpec felgyújtásáról és a mézárólásról, sőt azt írja, hogy Heydte még időben felfedte a gyújtogatási szándékot és a reguláris csapatokkal kiűzte a népfelkelőket a faluból. Ez utóbbi lehet, hogy megtörtént, csak jóval később, amikor már égett a falu és sok volt az áldozat. Köpec tragédiájáról még Egyed Ákos, 1978. 158.

³⁰ Demeter László, 1998. 157

Heydte e napi jelentése a következőket tartalmazta: „Nagyméltóságodnak alázatosan jelentem, hogy ma egy győztes ütközetet vívtam a székelyekkel itt és Köpec között. Sikerült nekem őket vad futásra kényszeríteni. Az erejük lehetett 400 székely önkéntes³¹, néhány száz székely huszár, több ezer népfelkelő és 60-80 Kossuth- és székely-huszárezredbeli, egy ágyú, mely kétfontos golyóval lőtt. Az én erőm 66 dragonyosból, 320 fő gyalogosból, 2 Doppelhakenből és néhány ezer népfelkelőből állt. Az ellenség nyitott tüzet, bár nagyon hevesen, de nagyon nagy távolságból. Mi közelítettünk és egy előnyös állásból elég hatásosan lőttük. A tűz hosszan tartott és miután láttam, hogy az ellenség tüze jelentősen erősebb, mint a mienk, ezért a dragonyosokat két oszlopban a jobbszárnyra meneteltettem és az ellenség ellen egy olyan hatásos rohamot indítottam, hogy a holttestek tömege maradt a dragonyosok szablyája alatt és mindenki vad futásba kezdett. A huszárok nem állták az elég sok szúrást és az elsők voltak, akik menekülni kezdtek.”³²

A dragonyosok vesztesége kilenc halott, köztük Fenz hadnagy és tíz súlyosan sebesült, a Bianchi-gyalogosoké három sebesült, a népfelkelőktől tizen-négy halott és nyolc súlyosan sebesült volt.³³ A székelyek hét halottat veszítettek az ütközetben. Köpecen ötvenegy polgári lakos esett áldozatul a kegyetlenkedéseknek, köztük egy volt határőr tiszt, Frankendorf Ferenc is.³⁴

Az események rekonstruálásához, véleményünk szerint, annak a kéziratos falumonográfiának a megfelelő része a legalkalmasabb, melyet egy bizonyos Gáspár József köpeczi tanító állított össze „anyakönyvek és más, hiteles okmányok alapján.” Az ütközet eseményeinek leírása után Gáspár szerint a következők történtek: „Heydtét a meglepetésszerű támadás és súlyos veszteség kihozta teljesen a sodrából. A szerencsétlen falu adta meg az árát. A visszavonuló honvédek üldözve négy sarkán felgyújtották s az égő falu nyújtotta kísérteties fényénél szabadrablást engedélyezett Heydte a gyülevész népnek. Megkezdődött a gyilkolás és fosztogatás. Rémjelenetek fejlődtek ki. Lándzsákkal összeszurkált áldozatok hörgése, puskaropogás, égő házak recsegése s tűztől megvadult állatok bögése teszi rémületessé e napot.”³⁵

³¹ Így nevezték a honvédeket

³² KA AFA K 1928. 1848-12-40. Heydte kapitány Felsőrákosról kelt jelentése Gedeon altábornagynak. A huszárok elmenekülését Horváth is megerősítette. Demeter László, 2003. 39.

³³ Friedrich von der Wengen, 1879. 768.

³⁴ A katonavesztésre Demeter László, 2003. 39., a polgári áldozatokra Benkő Levente, 1999. 91-92. Név szerint felsorolva.

³⁵ Benkő Levente, 1999. 92. Gáspár 51 áldozatot említ.

Heydte nyilván tisztában volt azzal, hogy egy császári-királyi tiszthez méltatlan eseményekben vett részt, ezért ezekkel előljáróinak nem dicsekedett. A már idézett jelentésben a következőket írta: „Sajnos sajnálkoznom kell, hogy az ellenség üldözése közben Köpec tűzbe került és teljesen leégett. A románoktól mindazon marhát és javakat, amit ott az emberektől elraboltak, elvettem, és a királybírónak átadtam, az elvett puskákat magammal hoztam.”³⁶

A pusztítás mély nyomot hagyott Erdővidék és Háromszék lakosainak lelkében. A kegyetlenkedésekről több visszaemlékezés is született, az áldozatok számát többen is próbálták meghatározni. Elterjedt az a hír is, hogy Heydte egyenesen Nagyszebenből kapott parancsot a falu elpusztítására, ami a megmaradt források alapján nem támasztható alá.³⁷ Pedig Orbán Balázs még azt is tudni véli, hogy Puchner levélben így kezdődött egy mondat: „Köpecz und Bölön muss...”. Orbán a pusztítás általánosan elfogadott történetét a következőképpen írta le: „Ekkor aztán, midőn a mit sem sejtő lakosok az álom karjaiba merültek, a falu négy szögletén felgyújtott, mire a tábor követő oláhok, ezen gyászos végrehajtó poroszlók, elkezdték a gyilkolást és rablást”.³⁸ Heydte azzal vádolták a székelyek, hogy előre kitervelt cselet alkalmazott, bántatlanságot ígérve beszédte a sarcot, majd az ártatlan falut elpusztította. Az előre kitervelt pusztítás vádja azonban nem igazolható.

Köpec pusztulása a székelyek között nagy felháborodást idézett elő. Ha Heydte célja az elrettentés volt, akkor éppen ellenkező hatást ért el. A falu tüze ide vonzotta Háromszék katonai erejének nagy részét, mely gyorsan bosszút akart állni. Heydte megpróbálkozott egy felszólító levéllel, melyben Háromszék feltétlen meghódolását követelte, azon fenyegetéssel, hogy az egész szék Köpec sorsára jut. Erre Kovachich Horváth Ignác vagy talán Gál Sándor százados válaszolt, aki a közeli bosszúállással fenyegette meg a császáriakat.³⁹ A bosszú valóban bekövetkezett. A december 13-i felsőrákos-rikai ütközetben Heydte csapatait a székelyek elűzték Erdővidékről, Ágostonfalvát pedig felgyújtották.

³⁶ KA AFA K 1928. 1848-12-40. Heydte kapitány Felsőrákosról kelt jelentése Gedeon altábornagynak

³⁷ Egyed Ákos, 1998. 286. Hivatkozik Bakk Endre egyik munkájára.

³⁸ Orbán Balázs III., 1868. 11.

³⁹ A levélváltást Horváth is leírta, Demeter László, 2003. 40., de ebben az esetben hitelesebbnek véljük a dragonyosok ezredtörténetét. Friedrich von der Wengen, 1879. 769.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

- KA AFA K 1928:** Kriegsarchiv Wien, Alte Feldakten, Karton 1928. Brigade unter Gedeon. 1848–1849.
- Benkő Levente, 1999.:** BENKŐ LEVENTE: Véczer – adalékok 1848/49 erdővidéki eseményeihez és azok utótörténetéhez. In. *Adalékok Barót történetéhez*. Szerk.: Demeter László. Barót, 1999.
- Demeter László, 1998.:** DEMETER LÁSZLÓ: *Erdővidék a szabadságharcban 1848–1849*. Barót, 1998.
- Demeter László, 2003.:** DEMETER LÁSZLÓ: Kovachich Horváth Ignác alezredes emlékirata az 1848–49-es forradalom és szabadságharc székelyföldi eseményeiről. In.: *Határvidék 1762–1918*. 1. Szerk.: Demeter Lajos. Sepsiszentgyörgy 2003.
- Silviu Dragomir I., 1944.:** *Revoluția Românilor din Transilvania în anii 1848–49*. Szerk.: SILVIU DRAGOMIR Vol. I. Sibiu, 1944.
- Egyed Ákos, 1998.:** EGYED ÁKOS: *Erdély 1848–1849*. I. kötet. Csíkszereda, 1998.
- Egyed Ákos, 1978.:** EGYED ÁKOS: *Háromszék 1848-1849*. Bukarest, 1978.
- Orbán Balázs III., 1868.:** ORBÁN BALÁZS: *A Székelyföld leírása*. III. kötet. Pest, 1868.
- Friedrich von der Wengen, 1879.:** Wengen, Friedrich von der: *Geschichte des k.k. öst. 13. Dragoner-Regiments Prinz Eugen von Savoyen*. Brandeis, 1879.